

Јована Ј. Марчета
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
jovanamarceta@gmail.com

doi: 10.19090/zjik.2017.109-125
UDK 811.133.1'342.41:782
811.163.41'342.41:782
Оригинални научни рад

ФРАНЦУСКИ ПОЛУВОКАЛИ И НАЗАЛНИ ВОКАЛИ У БАЛЕТСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

САЖЕТАК: Тема рада су балетски термини француског порекла у српском језику који садрже полувокале и назалне вокале (нпр. *battement, entrechat, pas de trois*). Будући да употреба балетске терминологије није нормирана у српском језику, циљ је анализа одабраних термина и систематизација недоследности до којих долази приликом њихове усмене и писане употребе, као и предлог јединственог начина употребе у складу са особеностима српског језика. Грађа овог рада ексцерпирана је из више књига и уџбеника специјализованих за балет.

Кључне речи: полувокали, назални вокали, балетска терминологија, српски језик, француски језик.

1. Увод

Иако се колевком класичног балета сматра Италија, до популарисања балетске игре долази у Француској у току XVI и XVII века. Сходно томе, највећи број балетских термина који се употребљавају широм света, преузет је из француског језика.

Предмет овог истраживања су балетски термини француског порекла у српском језику. Под балетском терминологијом подразумевамо називе балетских покрета, односно поза и фигура (нпр. *battement, entrechat, pas de trois*). Грађа овог рада, која је ексцерпирана из више књига и уџбеника специјализованих за балет, чини део обимнијег корпуса који се састоји од укупно 170 балетских термина француског порекла, али смо у овом раду

* Овај рад је настао у оквиру истраживања за магистарску тезу под називом „Термини из области музичко-сценских уметности у француском, италијанском и српском језику“ која је одбрањена 2010. године на Филозофском факултету у Новом Саду под менторством проф. др Снежане Гудурић.

пажњу усмерили ка терминима који садрже полувокале и назалне вокале (50 примера).

Будући да се музичко-сценске уметности у Србији развијају тек крајем XIX и током XX века, и сама балетска терминологија релативно је нова у српском језику. Сходно томе, употреба балетских термина француског порекла није нормирана, односно није прошла кроз све фазе интеграције у српском језику.¹ Ученици балетских школа у Србији уче да изговарају и да пишу балетску терминологију на француском језику. Међутим, током разговора на српском језику (на вежбама, пробама), изговор ових термина различит је у разним срединама у Србији те долази до бројних недоследности. Недоследности у примени правописних правила доводе до проблема са којима се сусрећу и балетски критичари, новинари дневне штампе и аутори стручне литературе из Србије.

Ови језички проблеми не јављају се само приликом усмене и писане употребе балетских термина, него и приликом писања имена и презимена појединих балетских уметника, познатих балетских представа, часописа за балетску уметност и назива балетских трупа (позоришта) (Савић 1997: 10–13).

Фонолошки системи француског и српског језика разликују се по броју фонема. Фонолошки систем француског језика састоји се од 36 фонема, за разлику од фонолошког система српског језика који се састоји од 30 фонема. Док је српски језик богатији консонантима, француски језик има више вокала. За разлику од француског језика, у којем постоји 16 вокала (12 оралних: / a /, / a /, / ε /, / e /, / ə /, / o /, / ɔ /, / i /, / y /, / u /, / œ /, / ø / и 4 назална: / ā /, / ē /, / ɔ̃ / и / œ̃ /), у српском фонолошком систему постоји само 5 вокала (/ a /, / e /, / i /, / o /, / u /). Поред тога, у француском језику постоји 3 полувокала (/ w /, / ɟ / и / j /), док у српском језику полувокали не постоје као категорија. Сходно томе, у позајмљеницама из француског језика вокали који не постоје у српском гласовном систему требало би да буду замењени најсличнијим српским вокалима (Тоџапас 1995; Роровић 2005).

Иако постоје најтипичнији поступци прилагођавања француских гласова у српском језику (Пешикан и др. 2010: 232–241), та правила се у говору не поштују увек доследно, те су се неке речи усталиле у облицима који не одговарају општим правилима фонетско-фонолошке адаптације (нпр. *булевар*, *сувенир*). Понекад на облик позајмљенице може да утиче оригинална графика, док је чест и утицај језика посредника преко којег је реч ушла у

¹ Опширније о процесу интеграције страних речи видети у: Роровић 2005.

српски језик, те се фонетско-фонолошка адаптација врши према језику посреднику уместо према изворном језику (Гудурић 2008: 219).

Будући да полувокали и назални вокали не постоје као категорија у српском језику ([j] постоји у српском језику као фонем сонантске природе), балетски термини који садрже полувокал или назални вокал на најбољи начин одражавају недоследну употребу у српском језику.

На основу утврђених правила за успостављање система гласова српског језика, који су по фонетској природи и у одређеној позицији најприближнији одговарајућим француским гласовима, француски фонеме треба у балетским терминима увек доследно да се преносе, што би обезбедило стандардизацију употребе (Марчета 2011: 47).

Циљ нам је да анализирамо писану и усмену употребу одабраних балетских термина, односно да систематизујемо недоследности до којих долази приликом адаптирања полувокала и назалних вокала, те да, у складу са особеностима српског језика, предложимо јединствен начин употребе посматраних термина.

2. Анализа корпуса

Одабране термине анализирали смо путем контрастивне методе. У уводном делу анализе навели смо опште принципе који треба да важе при адаптацији термина из француског језика. Након тога, приступили смо анализи наше грађе. Резултате анализе приказали смо табеларно. У првој колони навели смо оригиналну (француску) графију и фонетску транскрипцију.

Друга колона представља графички приказ термина у писаним изворима на српском језику (Мишић, Лј. *Kultura pokreta* (КП); Мишић, Лј. *Osnovi scenske igre* (ОСИ); Рејна, Ф. *Rečnik baleta* (РБ); Неверел, К. *Muzički leksikon* (МЛ); Ади Ранковић, М. *Français – langue de la danse / francuski jezik – jezik baleta* (ФЛД)).² У литератури на српском језику балетски термини се понекад наводе у српској транскрипцији, понекад се преводе на српски језик како би се читаоцима приближила стручна терминологија, док је најчешћи начин графичког приказа термина њихово навођење у оригиналу (Марчета 2011). У овом раду нисмо навели балетске термине које смо у литератури на српском језику пронашли у оригиналу него термине које смо пронашли у српској транскрипцији.

² Поред сваког извора у загради је наведена скраћеница коју ћемо употребљавати даље у тексту.

У трећој колони систематизовали смо изговор балетских стручњака из Србије који су за потребе овог истраживања читали одабране термине,³ док четврта колона представља наш предлог правила фонетско-фонолошке адаптације посматраних термина у складу са особеностима српског језика.

2.1. Полувокали

У француском језику гласови [i], [u], и [y] испред вокала постају полувокали / j /, / w / и / ɥ /. У српском језику полувокали не постоје као категорија, али / j / постоји као гласовна реализација и као фонем сонантске природе, при чему је артикулационо слабији од француског полувокала, јер је приликом артикулације пролаз за излазак ваздуха из усне дупље веома широк (Miletić 1935: 71– 72; Gudurić – Petrović 2007: 57– 66).

Према правилима и најчешћем начину фонолошке адаптације, француски полувокал / j / адаптира се у српском језику, у зависности од његовог положаја у односу на друге фонеме и у зависности од оригиналне граfiје, као: / ij / (нпр. *fiacre* [fjakr] > / *fjaker* /), / i / (нпр. (*lotion* [losjɔ̃] > / *losion* /)⁴, / jɛ / (нпр. *ingenieur* [ɛ̃zɛnjœr] > / *inženjer* / ([inzɛnɛr])), / λ / (нпр. *atelier* [atɔljɛ] > / *atelje* ([ateλɛ])), / l / (нпр. *espadrille* [εspadrij] > / *espadrila* /), / j / (*crayon* [kɾɛjɔ̃] > / *krejon* /).

Полувокал / w /, који настаје приликом затварања / u / у положају хијатуса, у српском језику адаптира се у зависности од граfiје у француском. Фонем / w / који се у француском бележи граfiјом *oi*, у српском језику замењује се фонемом / o / (на основу оригиналне граfiје), док се пратећи вокал адаптира према изговору (нпр. *mémoire* [mɛmwɑr] > / *memoar* /). Када се фонем / w / у француском језику бележи граfiјом *ou*, у српском језику адаптира се као секвенца / oaj / (нпр. *foyer* [fwajɛ] > / *foaje* /). У случају када иза граfiје *ou* стоји вокал, полувокал / w / адаптира се као српско / u / (нпр. *silhouette* [silwɛt] > / *silueta* /).

Француски полувокал / ɥ /, који у француском настаје затварањем фонема / y / испред вокала, у српском језику се најчешће адаптира под утицајем оригиналне граfiје (нпр. *menuet* [mənɥɛ] > / *menuet* /). У мањем

³ Реч је о балетским играчима (различитог годишта) из Српског народног позоришта у Новом Саду. Поред тога, камером је забележено гостовање и предавање Иванке Лукатели – познате српске балерине Народног позоришта у Београду, која је држала пробу ансамблу Српског народног позоришта.

⁴ Ако иза фонема / j / у француском стоје вокали / ɔ / и / ɔ̃ /, у српском ће се због правописних правила / j / адаптирати као / i /.

броју случајева / ʁ / се затвара у / v / (нпр. *biscuit* [biskɥi] > biskvit) (Popović 2005; Пешикан и др. 2010).

2.1.1. Фонем / w /

- Графије *oi* и *oî*

У нашем корпусу, фонем / w / замењује се фонемом / o / (према графији *o* из модела), док се пратећи вокал адаптира према изговору (најчешће као / a / (/ oa /)):

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ (ПИСАЊА) У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
<i>croisé</i> [krwaze]	kroaze (КП, ОСИ, РБ)	kroaze	kroaze
<i>pas de trois</i> [pa d(ə) trwa]	– ⁵	pa de trua / pa de troa	padetroa ⁶
<i>emboîté</i> [ābwate]	amboate (РБ)	amboate	amboate
<i>pointe</i> [pwēt]	(tan de) poent (РБ)	pont / poant	poent

⁵ Ознака – упућује на то да у литератури коју смо користили нисмо пронашли посматрани балетски термин у транскрипцији на српски језик, односно да балетски стручњаци који су читали листу термина нису умели да изговоре термин.

⁶ Синтагме које садрже предлоге (*de, à, en, par*) требало би адаптирати као јединствене лексеме, док би именичке и придевске синтагме које не садрже предлоге требало да задрже форму француске синтагме (нпр. *corps de ballet – kordebale; arabesque allongée – арабеск алонже; pose croisée – поз кроазе*).

- Графија *oi* + вокал

Фонем / w / се замењује фонемом / u /, док се пратећи вокал адаптира према изговору (најчешће као / e / (/ ue /)):

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
<i>fouetté</i> [fwete; fwete]	<i>fuete</i> (РБ)	<i>fuete</i>	<i>fuete</i>
<i>pirouette</i> [pirwɛt]	<i>pirueta</i> (РБ)	<i>piruet</i> / <i>pirueta</i>	<i>pirueta</i> ⁷
<i>petite pirouette</i> [p(ə)tit pirwɛt]	–	<i>ptit</i> / <i>petit piruet</i>	<i>petit piruet</i> ⁸

2.1.2. Фонем / ɥ /

Фонем / ɥ / у српском језику се замењује фонемом / u /, док се пратећи вокал адаптира према изговору:

- Графија *ui*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
(temps de) <i>cuisse</i> [tã d(ə) kɥis]	<i>kuis</i> (РБ)	–	<i>kuis</i>

⁷ Употреба речи *пируета* се већ усталила у српском језику.

⁸ У синтагмама из области балета боље је употребљавати облик *пирует*, него *пируета*.

У мањем броју случајева долази до затварања / ц / и тада оно прелази у / в /:

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
suite [sqit]	suita / svita (МЛ) svita (ФЛД)	svit	svita ⁹

2.1.3. Фонем / j /

У српском језику је [i] скоро увек одвојено од следећег вокала помоћу [j], што се пренело и на позајмљенице те се између консонанта и / j / умеће [i] (Popović 2005: 40).

Међутим, анализом наше грађе установили смо да се француски полувокал / j / који се у моделу налази иза консонанта, а после њега стоји неки вокал, понекад адаптира као секвенца *консонант + / i / + / j / + вокал*, док се понекад вокал / i / не умеће између консонанта и / j /:

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
pied [pje]	pje (ОСИ) (pas) pije (РБ) (ku de) pje (РБ)	pie	pije
derrière [deɾjeɾ]	–	deɾjeɾ / deɾijeɾ	deɾijeɾ
amplifier [āplifje]	–	āplifje / āplifije	āplifije
en arrière [āaɾjeɾ]	–	an / en aɾjeɾ / arijeɾ	anarijeɾ
temps lié [tālje]	tanlje (ОСИ)	tanlje	tanlije

С друге стране, под утицајем оригиналне графије, полувокал / j / понекад се преноси као српско / i /:

ФРАНЦУСКИ	СРПСКИ	СРПСКИ	ПРЕДЛОГ
-----------	--------	--------	---------

⁹ Употреба речи *свита* већ се усталила у српском језику.

(ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	(ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	(ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
plié, plier [plije]	plije (<i>plié</i>) (РБ, ОСИ) plie (<i>plier</i>) (ОСИ)	plie / plije	plije

Када у моделу постоји комбинација / l j /, у српском језику долази до палатализације / l / испред / j / – / l j / > / λ /. Међутим, у нашој грађи се секвенца / l j / понекад задржава у реплици, иако се то противи правилима дистрибуције фонема у српском језику:

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
au milieu [o miļjø]	–	omil je / omilje [omiļe]	omilje [omiļe]

2.2. Назални вокали

Док француски језик има 4 назална вокала (/ ā /, / ē /, / õ / и / œ /), у српском не постоје назални вокали, иако понекад долази до благе назализације вокала испред назалних сонаната / m / и / n / (нпр. *банка*) (Fouché 1959; Милетић 1960). Назализација је у француском језику фонолошка појава, то јест утиче на значење речи, док је у српском фонетска, то јест зависи од окружења и не утиче на значење речи.

Према општим правилима фонолошке адаптације, у српском језику долази до деназализације француских назалних вокала и изговора назалног сонанта, те од једног фонема у француском језику настају два фонема у српском – деназализован вокал и назални сонант. Назално / ā / у српском језику се замењује са / an /, назално / õ / са / on /, а назално / ē / са / en / (нпр. *plan* [plā] > / *plan* /, *teint* [tē] > / *ten* /, *bombe* [bõb] > / *bomba* /). С друге

стране, назални вокали који се налазе испред фонема / p / или / b / адаптирају се као / an /, / om / и / em / (Гудурић 2008: 217; Пешикан и др. 2010: 232-241).

2.2.1. Фонем / ā /

У анализираној грађи фонем / ā /, који се у француском језику бележи графијама *en*, *em*, *an* и *am*, у највећем броју балетских термина адаптира се као вокал / a / и назални сонант / n / (/ an /), што одговара правилима фонетско-фонолошке адаптације. Међутим, понекад се под утицајем граfiје преноси и као / en /:

• Граfiја *en*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
en face [ā fas]	an fas (КП)	an fas / am fas	anfas
en l'air [ālɛr]	–	an ler / le	anler
entrechat [ātrɛʃa]	an trša (РБ)	–	antrša
enveloppé [āvlɔpɛ]	an velope (РБ)	an vlope / en vlope	anvlope
entrelacé [ātrɛlase]	–	an relase / an trlase / en relase	anrelase
étendre [etādr]	–	et andr / et andre	etandr
serpente [sɛrpāt]	–	serpant / serpente	serpant
tendu [tād̥y]	tandü (ОСИ)	tandi / tendi	tandi
renverser [rāvɛrsɛ]	ran verse (РБ)	–	ranverse
enlèvement [ālɛvmā]	–	an levman / en levman	anlevman
battement [batmā]	bat man (РБ, ОСИ)	bat man	batman
divertissement [divɛrtismā]	divertis man (РБ)	–	divertisman
enchaînement [āʃɛnmā]	an šɛnman (РБ)	an šɛnman / en šɛnman	anšɛnman

• Графија *em*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
temps (levé) [tã l(ə)ve]	tan leve (РБ) tan (ОСИ)	ten leve	tan leve
contre temps [kɔ̃trətã]	kontr tan (РБ)	–	kontretan

• Графија *an*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
devant [d(ə)vã]	–	devan	devan
élan cer [elãse]	–	elan se	elanse
saut de l' an ge [so dl ãʒ]	–	so de lanž	sodlanž ¹⁰
balancé [balãse]	balan se (РБ, ОСИ, КП)	balan se / balans	balanse
grand battement [grã batmã]	gran batman (ОСИ)	gran / grand batman	gran batman
en dedans [ãd(ə)dã]	dedan (ОСИ)	an dedan	andedan

Фонем / ã / се испред / b / замењује са / an /. До тога долази због утицаја оригиналне графије која је у француском језику условљена изговором (консонанти / b / и / m / су по месту творбе двоуснени (билабијални), док је / n / апикоденталан или апикоалвеоларан) (Fouché 1959), а адаптација се у српском углавном поводила за оригиналом, будући да је закон о једначењу гласова по

¹⁰ Поједини француски вишечлани термини постају једночлани у српском (нпр. *sodlanž*), док други остају вишечлани (нпр. *tan leve*).

месту творбе један од универзалних фонетских закона. Међутим, у нашем корпусу приметна су и одступања од овог правила:

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
assemblé [asǎble]	asamble (РБ)	asamble	asamble
emboîté [ǎbwate]	amboate (РБ)	amboate	amboate
jambe [žǎb]	žanb (ОСИ) žamb (КР)	žamb	žamb

2.2.2. Фонем / ʒ /

Фонем / ʒ /, који се у француском језику бележи графицима *on* и *om*, у највећем броју случајева се адаптира као вокал / o / и назални сонант / n / (/ on /) :

- Графицима *on*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
allongé [alʒe]	alonže (РБ, ОСИ)	alonže	alonže
arrondie [arʒdi]	–	–	arondi
fondue [fʒdy]	fondi (РБ)	fondi	fondi
rond de jambes [Rʒ d(ə) žǎb]	ron d žanb (ОСИ) ron d žamb (КП)	ron / rond / round de žamb	rondežamb
ballon [balʒ]	balon (РБ)	–	balon

Уколико се / ɔ̃ / нађе испред / b /, у српском се адаптира као / om /:

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
tombé [tɔ̃mbe]	–	tombe	tombe

2.2.3. Фонем / R /

Фонем / ɛ̃ /, који се у француском бележи графицијама *ain*, *eim*, *ein*, *in* и *im*, у балетској терминологији се најчешће адаптира као вокал / e / и назални сонант / n / (/ en /):

- Графиција *ain*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
tour de main s [tur d(ə) mɛ̃]	tur d men (ОСИ)	tur de men / man	turdemen

- Графиција *ein*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
serrer les reins [sere; sere le rɛ̃]	sere le ren (РБ)	–	sere le ren

- Графија *in*

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
<i>incliné</i> [<i>ɛ̃kline</i>]	–	en cline / an cline ¹¹	encline
<i>pointe</i> [<i>pwɛ̃t</i>]	(tan de) poent (РБ)	po nt / po ant	poent

Премда би фонем / *ɛ̃* / испред / *p* / требало да се замени са / *em* / због утицаја оригиналне графије, која је у француском условљена изговором (консонанти / *p* / и / *m* / су по месту творбе двоуснени (билабијални), док је / *n* / апикоденталан или апикоалвеоларан), у нашој грађи уочавамо неправилности:

ФРАНЦУСКИ (ГРАФИЈА И ИЗГОВОР)	СРПСКИ (ГРАФИЈА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ)	СРПСКИ (ИЗГОВОР БАЛЕТСКИХ СТРУЧЊАКА ИЗ СРБИЈЕ)	ПРЕДЛОГ ИЗГОВОРА И ГРАФИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
<i>simple</i> [<i>sɛ̃pl</i>]	sen pl (ОСИ)	sem pl	sempl

3. Закључак

Будући да употреба француских термина из области балета у српском језику није нормирана, долази до бројних недоследности, како у жаргону балетских уметника и уметница, тако и у балетској литератури на српском језику.

У овом раду анализирали смо усмену и писану употребу балетских термина француског порекла који садрже полувокале и назалне вокале због тога што ови фонеме не постоје као категорија у српском језику ([*j*] постоји као гласовна реализација и као фонем сонантске природе), те њихова

¹¹ Долази до благе назализације у српском језику, због велара / *k* /.

адаптација у балетским терминима представља највећи проблем и отвара врата ка неправилној, односно недоследној употреби.

Првобитно смо навели опште принципе који треба да важе при адаптацији термина из француског језика, а потом смо приступили систематизацији недоследности и дали предлог правила фонетско-фонолошке адаптације посматраних термина, у складу са особеностима српског језика.

Резултати наше анализе показују да, иако је у српском језику [i] скоро увек одвојено од следећег вокала помоћу [j], што се пренело и на позајмљенице, те се између консонанта и / j / умеће [i], у нашем корпусу проналазимо примере када се приликом адаптације балетских термина у српском језику [i] не умеће између консонанта и / j / (нпр. *derrière* [dɛʀjɛʀ] – *деpjep* / *деријер*; *amplifier* [ãplifjɛ] – *амплифје* / *амплифије*; *en arrière* [ãarjɛʀ] – *ан* / *ен арјер* / *аријер*). С друге стране, поједини примери показују да се под утицајем оригиналне графије полувокал / j / преноси и као српско / i / (нпр. *plié* [plijɛ] – *плие* / *плије*). Сматрамо да у свим посматраним терминима [i] треба доследно да стоји између консонанта и / j / (нпр. *деријер*, *амплифије*, *плије*).

У балетској терминологији долази до бројних недоследности приликом адаптације фонема / w / (нпр. *pas de trois* [pa d(ə)trwa] – *па де троа* / *па де тпуа*; *pointe* [pwɛt] – *поент* / *понт* / *поант*). Полувокал / w / у српском језику би требало да се замени фонемом / o / или / u / из графије, а пратећи вокал да се адаптира према изговору у француском моделу (нпр. *падетроа*, *поент*).

Резултати наше анализе показују да приликом адаптације француских назалних вокала, у српском језику долази до њихове деназализације и изговора назалног сонанта. Од једног фонема у француском језику, настају два фонема у српском – деназализован вокал и назални сонант. Назално / ã / се у српском језику замењује са / an /, назално / ɔ̃ / са / on /, а назално / ɛ̃ / са / en /. Иако је то у складу са правилима фонетско-фонолошке адаптације у српском језику, у нашој грађи је приметан и утицај оригиналне графије (нпр. *enlèvement* [ãlevmã] – *анлевман* / *енлевман*; *enveloppé* [ãvlɔpɛ] – *анвлоне* / *енвлоне*; *entrelacé* [ãtrɛlase] – *антреласе* / *антрласе* / *ентреласе*; *temps (levé)* [tã l(ə)ve] – *тан леве* / *тен леве*).

Премда се назални вокали / ã /, / ɔ̃ / и / ɛ̃ / који се налазе испред фонема / p / или / b / најчешће адаптирају као / am /, / om / и / em /, приметна су и поједина одступања од овог правила (нпр. *jambe* [zãb] – *жамб* / *жанб*; *simple* [sɛpl] – *сенпл* / *семпл*). Ових одступања не би требало да буде. Назални

вокали који се налазе испред фонема / p / или / b / треба увек да се адаптирају као / am /, / om / и / em / (нпр. *жамб*, *семпл*).

Будући да се у данашње време у дневној штампи све чешће пише о балету, те да се очекује повећање продукције текстова који се баве овом уметношћу, а који нису намењени само за стручњаке из те области него и за ширу читалачку публику којој није блиска ова стручна терминологија, намеће се потреба да се терминологија из ове области систематизује, као и да се предложи јединствен начин употребе заснован на фонетско-фонолошким правилима адаптације који би био користан како ауторима стручне литературе, тако и балетским критичарима и новинарима дневне штампе у Србији. На тај начин би се француски фонеме у балетским терминима увек доследно преносили, што би обезбедило стандардизацију правила. Употреба ових термина требало би да се темељи на систему правила, а не да зависи од појединаца који услед недовољног познавања ортографије и изговора француског језика недоследно употребљавају ову терминологију. У овом раду дали смо предлог правила фонетско-фонолошке адаптације посматраних термина, у складу са особеностима српског језика, чиме смо осветлили један део шаролике проблематике којој је свакако потребно посветити више пажње.

ЛИТЕРАТУРА

- Гудурић, Снежана. 2008. „Преношење и адаптација личних имена са француског на српски језик“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LI/1–2: 217–226.
- Gudurić, Snežana i Petrović, Dragoljub. 2007. „Artikulaciono-akustička priroda glasa (j) u srpskom jeziku“. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, br. 37: 57–66.
- Марчета, Јована. 2011. „Термини француског и италијанског порекла из области музичко-сценских уметности у текстовима на српском језику“. *Примењена лингвистика*, бр. 12. Београд/ Нови Сад: 41–49.
- Милетић, Бранко. 1960. *Основи фонетике српског језика*. Београд: Научна књига.
- Miletić, Branko. 1935. *Les articulations serbo-croates comparées aux articulations françaises*. Belgrade: L'Académie Royale Serbe.
- Пешикан, Митар и др. 2010. *Правопис српског језика: измењено и допуњено еквалско издање*. Нови Сад: Матица српска.

- Popović, Mihailo. 2005. *Reči francuskog porekla u srpskom jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Савић, Свенка. 1997. „Ортографија и терминологија у текстовима о балету“. *Језик данас*, бр. 4: 10–13.
- Тоџанас, Душанка 1995. „Izgovor francuskih imena i njihovo prilagođavanje glasovnom sistemu srpskog jezika”. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, br. 24/1. Beograd: Međunarodni slavistički centar: 225–232.
- Fouché, Pierre. 1959. *Traité de la prononciation française*. Paris: Klincksieck.

Извори:

- Adi Ranković, Mirjana. 2002. *Français – langue de la danse / francuski jezik – jezik baleta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vaganova, Agrippina. 1977. *Osnovi Klasičnog baleta*. Beograd: Sportska knjiga.
- Mišić, Ljiljana. 1986. *Osnovi scenske igre*. Novi Sad: Akademija umetnosti; Zagreb: Prosveta
- Mišić, Ljiljana. 1999. *Kultura pokreta*. Novi Sad: Akademija umetnosti.
- Rejna, Ferdinan. 1980. *Rečnik baleta*. Beograd : „Vuk Karadžić“.
- Heveler, Kasper. 1990. *Muzički leksikon: priručnik za ljubitelje muzike*. Novi Sad: Matica srpska.

Jovana J. Marčeta

FRENCH SEMI-VOWELS AND NASAL VOWELS IN BALLET TERMINOLOGY IN
THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

In this paper we analyse ballet terms of French origin containing semi-vowels and nasal vowels (e.g. *battement*, *entrechat*, *pas de trois*). Since the use of ballet terminology is not standardized in the Serbian language, our aim is to analyse the chosen terms and to systematize the irregularities in their oral and written use in the Serbian language. The results of our research show that there are many inconsistencies (for example *entrelacé* [ãtrãlase] is pronounced as *antrelase*, *antrase* or *entrelase* in serbian; *temps levé* [tã l(ə)ve] is pronounced as *tan leve* or *ten leve*; *pas de trois* [pa d(ə)trwa] is pronounced as *pa de troa* / *pa de trua*, etc.). Since nowadays we expect the increased production of texts about ballet, we have proposed a standardization of the chosen ballet terms that would be useful for the authors of the professional literature, as well as for ballet critics and journalists of daily press.

Key words: semi-vowels, nasal vowels, ballet terminology, Serbian language, French language.

